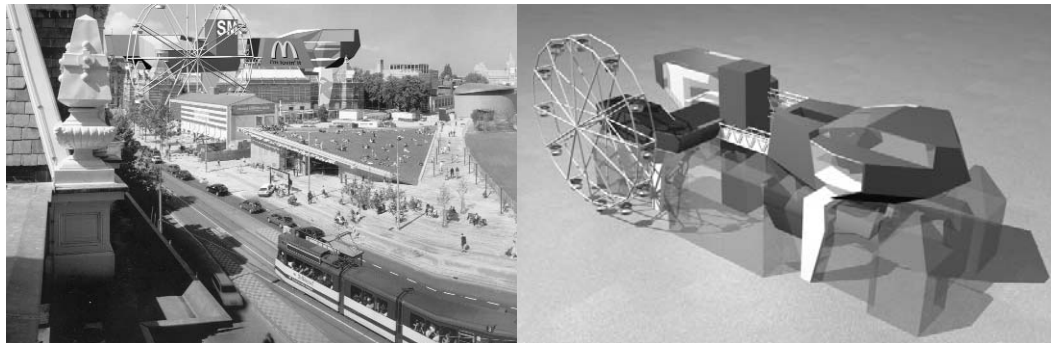

context van culturele diversiteit. Kunst, aldus omschreven, is in staat om door middel van verbeelding nieuw ontstane verhoudingen een tot nu toe ontbrekende vorm en betekenis te geven, waardoor deze denkbaar, bespreekbaar en leefbaar worden. Kunstproductieprocessen van deze soort zijn noodzakelijk om op lokale en mondiale schaal te ontdekken wie we zijn en waar we staan in relatie tot andere wereldburgers. In samenwerking met kunstenaars, filosofen, sociologen, wetenschappers, schrijvers, volwassenen, jongeren en kinderen wordt gezocht naar nieuwe, gedeelde terreinen, waarop mensen elkaar weer kunnen ontmoeten. Mensen die behoren tot de 'kern'burgers van de

toekomst worden gestimuleerd om zowel op globaal als op lokaal niveau te investeren, om onderzoek te doen naar en voorstellen in te dienen voor het mogelijk maken van alternatieve vormen van intermenselijke communicatie.

Kunst als openbare ruimte is voorwaarde voor de zoektocht naar een nieuwe, scheppende samenhang tussen mensen. Zij vormt de context voor het opnieuw ontstaan van sociale cohesie, van een procesmatige en intermenselijke uitwisseling binnen een samenleving die als te veelvormig bijna leek te zijn afgeschreven.

Soheila Najand is beeldend kunstenaar en artistiek leider Stichting InterArt

Situatie Museumplein

Diversiteit voor dummies

Een dialoog over diversiteit aan de hand van het erfgoed van Indische Nederlanders

Hoe bereik je etnische diversiteit in een museum of cultureelerfgoedinstelling? Esther Captain en Dirk Staat hebben ervaring op dit gebied, en geven hun – soms botsende – visies ten aanzien van presentatie en collectievorming. 'Denk je nou echt dat je Indo moet zijn om dat te zien?' 'Ha! Hier spreekt de witman!'

Esther: 'Geachte collega, beste Dirk. Beiden werk(t)en we met het erfgoed van Indische Nederlanders, personen van gemengd Nederlands-Indonesische afkomst wier herkomst in het voormalige Nederlands-Indië ligt. Jij was tot voor kort werkzaam bij Museum Bronbeek dat de geschiedenis van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL) behandelt; ik werk bij Stichting Het Indisch Huis, een herinneringscentrum dat de Indische oorlogsherinnering levend houdt.

In het diversiteitsbeleid worden doorgaans drie P's onderscheiden: Programmering, Publiek en Personeel. In alledrie zou diversiteit – hier opgevat als etnische diversiteit – moeten terugkomen. Ik wil graag het onderdeel programmering onder de loep nemen. Maar eerst de vraag: wat betekent diversiteit voor jou?'

Dirk: 'Beste Esther, waarde collega. Voor mij is diversiteit een luxe. Ik denk dat dat komt omdat ik van huis uit lelieblank ben. Voordat ik bij Museum Bronbeek werkte, een multi-etnisch bedrijf bij uitstek, heb ik me nooit gerealiseerd hoe beslissend uiterlijk en afkomst kunnen zijn. Ik heb driekwart van mijn leven niet over diversiteit hoeven nadenken. Het ware fijn als er toen een boekje **Diversiteit voor dummies** was geweest.¹ Doordat ik tien jaar de leiding over Museum Bronbeek heb gehad, ben ik me gaan realiseren dat "gelijke" kansen niet bestaan, maar slechts voor een kleine club gelden. Ik ben groot, wit en man, dus behoort tot die selecte club.'

Esther: 'Leden van die selecte club hebben nogal eens een blinde vlek. Diversiteitsbeleid wordt negen van de tien keer neergelegd bij personen die zelf tot de doelgroep behoren – in onze branche zijn dat de Indische Nederlanders. Alsof diversiteit een zaak is die alleen de groep zelf betreft, terwijl het juist ook Nederlandse Nederlanders aangaat. Betrek jij diversiteitsbeleid op jezelf? Doe of laat jij er in je functie iets voor? Ik vind het belangrijk om diversiteitsbeleid na te streven

omdat ik als Indo de ervaring van vervreemding ken. Ook in een museum als Bronbeek herken ik mezelf niet, omdat daarin een Indisch perspectief nauwelijks aanwezig is. (Her)ken jij die ervaring?’

Dirk: ‘Over diversiteitsbeleid moet ik iedere keer bewust nadenken, het is voor mij geen automatisme. Het is weliswaar geen blinde vlek meer, maar nog wel een slechtiende vlek. Ik probeer diversiteitsbeleid in mijn huidige functie door te voeren, maar concrete voorbeelden heb ik niet. Jouw ervaring van vervreemding ken ik eigenlijk niet, al ben ik er door mijn werk op Bronbeek wel steeds meer van gaan begrijpen.’

Esther: ‘Diversiteit is voor mij geen luxe, maar broodnodig. Ik streef naar een perspectiefwisseling in de programmering die structureel zou moeten zijn. Hieronder versta ik het streven om in een museum of cultureelerfgoedinstelling meerdere perspectieven op te nemen, waarbij zogenaamde dominante en traditionele stemmen worden afgewisseld met onbelichte of onderbelichte invalshoeken. Indische Nederlanders behoren tot zo’n on- of onderbelichte groep. Regelmatig gaat hun (lees: mijn) specifieke historie ten onder in het grote geschiedverhaal, omdat Indo’s als dubbelbloeden niet in de gebruikelijke hokjes van enkelvoudig Indonesiër- of Nederlandschap kunnen worden ondergebracht.² Maar ook de manier waarop een expositie wordt gepresenteerd, stuurt de blik van de bezoeker. Ik let altijd op de blik waarmee de bezoeker wordt rondgeleid. Waarom reppen onder- en bijschriften alleen over de etnische herkomst van personen als het om Aziatische “anderen” gaat en blijven Nederlanders – als onzichtbare norm – etnisch onbenoemd? Mij boeit de encenering van een expositie. De cruciale vraag daarbij is: wie heeft de macht om iets of iemand tentoon te stellen? En daaruit volgt de tweede vraag: wie is die onzichtbare samensteller wiens blik wij – als bezoeker – bijna verplicht zijn te volgen?’³

Dirk: ‘Als onzichtbare samensteller heb ik geprobeerd om mijn stempel op Museum Bronbeek te drukken met mijn plan om de “trofeeëngalerij” uit 1880 in ere te herstellen.⁴ Die galerij is een soort koloniale etalage, waarin spullen zijn tentoongesteld die KNIL-soldaten op hun Aziatische tegenstanders hebben buitgemaakt. Daarin hangen de schedels van Chinezen letterlijk naast de schedels van tijgers en neushoorns. Een “koloniale” opstelling kan juist heel verhelderend zijn.⁵ Waarom niet de bezoeker confronteren met de koloniale blik van toen? Breng die – reële of vermeende – westerse superioriteit en totale eenzijdigheid maar in beeld. Onderschriften zijn daarbij overbodig. Laat de “koloniale” bezoeker maar schrikken van zichzelf.’

Esther: ‘Ik zou ontploffen als ik zo’n trofeeëngalerij zou zien. Heb je daarmee je doel bereikt? Mijn ratio en emotie verzetten zich hiertegen. Niet alleen omdat mijn familie Indisch-Chinees is, maar ook omdat ik zo’n opstelling vind getuigen van minachting jegens de doden. Ik zou op zijn minst een houvast willen vinden in een toelichting waarin de historische context wordt verklaard. Het publiek moet het anders maar uitzoeken. Zonder die onderschriften moet ik zelf de noodzakelijke

“tegenschiedenis” verzinnen. Dat is precies die vervreemding waarover ik eerder sprak. Bovendien is het inzetten van een “tegengeheugen” een denkproces dat je bijna alleen van geïnformeerden kan verwachten: mensen die kritisch, hoogopgeleid en/of etnisch “anders” gemarkeerd zijn.’

Dirk: ‘Dat is dan jammer. Ik weiger om er een bordje bij te hangen met de tekst: “Erg, hè.”

Esther: ‘Het schokeffect bij de bezoeker is voor mij ondergeschikt aan het respect voor de tentoongestelde. De weigering om een toelichting achteraf te geven zou ik alleen accepteren als je daarmee wilt aangeven dat we het nu in principe nog steeds niet beter weten dan in 1880. Die arrogantie kunnen we beter laten varen. Het is een hels dilemma. Het is vaak moeilijk om te beoordelen wie dader of slachtoffer is, of waar iets of iemand “thuis” hoort. Als dubbelbloed ga ik niet uit van puurheid en authenticiteit. Het Indische bestaat immers bij de gratie van de vermenging van Indonesische en Nederlandse elementen – en dus uit soms (ogenschijnlijk) tegenstrijdige identiteiten, geschiedenissen en loyaliteiten. Indische personen, objecten, ervaringen en herinneringen bevonden – en bevinden – zich zowel in de marge als in het middelpunt. Ze zijn onderdeel van die trofeeëngalerij: als veroveraar én als buitgemaakte.’

Dirk: ‘Zeker, maar denk je nou echt dat je Indo moet zijn om dat te zien? Als volbloed Belanda moest het mij natuurlijk opvallen dat de grenzen in de Oost niet zo scherp getrokken werden. In de koloniale militaire geschiedenis ligt de verwarrende informatie voor het opscheppen. Zo waren sommige prominente KNIL-officieren van Indo-Europese afkomst. Zij gaven leiding aan een leger dat voor driekwart uit Indonesiërs bestond. Om dan te spreken van “Hollandse” misstanden is dan misschien niet per se verkeerd, maar op zijn minst kortzichtig. De “schatten van Lombok” waren door de vileine sultan ofwel met drugshandel verdiend, ofwel van andere Indonesiërs afgeperst. Het is allemaal niet zo eenduidig. Nogmaals, je hoeft geen Indo te zijn om dat te zien.’

Esther: ‘Ha! Hier spreekt de witman! Het argument dat Indo’s en Indonesiërs ook “slechte dingen” hebben gedaan, is in mijn ogen een typisch “witte”, Nederlandse redenering. Het is vergelijkbaar met de talloze keren dat ik in discussies over het Nederlandse slavernijverleden heb moeten horen dat Afrikanen zelf ook in slaven handelden. Dit standpunt werd vrijwel altijd naar voren gebracht door “witte” onderzoekers. Naar het waarom kan ik slechts gissen, maar ik denk dat deze historici door de geschiedenis onbewust een spiegel wordt voorgehouden, als zouden zij aan de kant van de onderdrukkers staan. Door het bestuderen van de historie van Nederland en de koloniën komen ze tot de conclusie dat hun voorouders een niet altijd een even frisse rol in de geschiedenis hebben gespeeld. Vervolgens wijzen ze

‘Mij boeit de encenering van een expositie. De cruciale vraag daarbij is: wie heeft de macht om iets of iemand tentoon te stellen?’

‘De schedels van Chinezen hangen letterlijk naast de schedels van tijgers; zo’n “koloniale” opstelling kan heel verhelderend zijn’

‘Het schokeffect bij de bezoeker is voor mij ondergeschikt aan het respect voor de tentoongestelde’

‘Het argument dat Indo’s en Indonesiërs ook “slechte dingen” hebben gedaan, is in mijn ogen een typisch witte, Nederlandse redenering’

op de “slechtheid van gekoloniseerden”. Dat overtuigt mij niet, omdat mijn uitgangspunt juist is dat er “goeden onder de kolonialen” en “slechten onder de gekoloniseerden” zijn. Over die complexiteit en tegenstrijdigheid had ik het zojuist al. Dat koloniale normen ook door gekoloniseerden werden geïnternaliseerd, is voor mij het bewijs van de impact én het succes van de koloniale ideologie. Inpassing in het systeem was vrijwel de enige manier tot zelfontplooiing en doorkruiste coalities en loyaliteiten op basis van etniciteit (of sekse of nationaliteit). Ik ga daarom uit van het tegendeel van eenduidigheid, volledigheid en authenticiteit. Daarin ben ik de tegenpool van de conservator van een museum, die streeft naar volledigheid en overzichtelijkheid.’

Dirk: ‘Als conservator van Museum Bronbeek streefde ik naar een zo volledig mogelijke collectie omdat dat naar mijn mening de beste garantie is voor een zo genuanceerd mogelijke reconstructie van het verleden. In het museum is een belangrijk onderdeel van het dagelijks werk van conservatoren het zoeken naar missende stukken.’

Esther: ‘Jouw uitgangspunt is de beschikbaarheid van objecten. Mijn insteek is precies andersom. Leemtes en lacunes kenmerken het erfgoed van Indische Nederlanders. Ik kan niet uitgaan van de beschikbaarheid van zaken of de volledigheid van herinneringen en geschiedenissen. Stiltes, fluisteren en afwezigheid gaan samen met verhalen, geruchten en overleveringen. Als ik een vaste collectie Indisch erfgoed zou kunnen samenstellen, zou ik naast de gebruikelijke etalage van mooie stukken een aantal lege vitrines laten zien. Die staan voor de verloren stukken en de fragmentatie van de geschiedenis. Uiteindelijk komt het neer op geld. Het systematisch verzamelen van Indisch cultureel en materieel erfgoed heeft geen prioriteit – op de militaire geschiedenis van het KNIL na. Museum Bronbeek wordt gefinancierd door het ministerie van Defensie. Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) subsidieert Het Indisch Huis om Indische oorlogsherinneringen gestalte te geven. Voor collectievorming en een museale functie heeft het departement geen geld vrijgemaakt. Ook dat kleurt de wijze waarop jij en ik met Indisch erfgoed kunnen werken.’

Dirk: ‘Jij hebt niet genoeg geld, maar moet ik dan – omdat ik tot het rijke, “witte” establishment hoor – het zoveelste “etnische museum” oprichten?’

Esther: ‘Diversiteit geven we vanwege de perspectiefwisseling het liefst zelf vorm. Maar natuurlijk hebben we daarbij bondgenoten nodig. Het streven naar diversiteit mag niet in apartheid eindigen, waarbij iedere etnische groep een eigen museum heeft of krijgt en daarmee basta. Iedere zichzelf respecterende grote stad in de Verenigde Staten heeft een eigen Museum of Afro-American History. Dat is een geweldig gegeven, maar het gevaar hiervan is dat andere musea geen **black perspectives** in hun collectie zullen opnemen. Daarmee blijft het gangbare (geschied-)beeld onveranderd. Voor Nederland zie ik in de toekomst een tweesporenbeleid voor me. Veel ‘etnische musea’ heeft Nederland nog niet. Enerzijds zullen er meer cultureel erfgoedinstellingen ontstaan zoals Het Indisch Huis, het Nationaal Instituut

‘Het streven naar diversiteit mag niet in apartheid eindigen, waarbij iedere etnische groep een eigen museum heeft’

Nederlands Slavernijverleden en Erfenis en Imagine Identity and Culture (IIC), die diverse bevolkingsgroepen in Nederland aanspreken.⁶ Anderzijds hoop en verwacht ik dat traditionele musea en instellingen de waarde van diversiteit onderkennen. Als zij geen fossiel willen worden, liggen daar hun kansen: in het ontwikkelen van een actuele programmering, het opzetten van een evenwichtig personeelsbeleid en het vergroten van hun publieksbereik.’

Esther Captain is historica en als hoofd programmering en onderzoek werkzaam bij Stichting Het Indisch Huis in Den Haag. Daarnaast is ze docent bij de afdeling Cultuur, Organisatie en Management aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Dirk Staat is historicus en was gedurende tien jaar conservator en hoofd van Museum Bronbeek in Arnhem. Thans is hij directeur collecties van het Legermuseum in Delft.

Installatie **Fransje Killaars**

- 1 Om misverstanden te voorkomen: dit boekje bestaat (nog?) niet. De auteurs verwelkomen ieder initiatief daartoe.
- 2 Bijvoorbeeld in de tentoonstelling Nederlanders-Japanners-Indonesiërs, die in 1999 in het Rijksmuseum te Amsterdam te zien was. Zie: Remco Raben (red.) (1999) Beelden van de Japanse bezetting van Indonesië. Persoonlijke getuige-

nissen en publieke beeldvorming in Indonesië, Japan en Nederland (Zwolle: Waanders) en Erik Somers en Stance Rijpma (red.) (2002) Nederlanders-Japanners-Indonesiërs. Een opmerkelijke tentoonstelling (Zwolle: Waanders).

- 3 Esther Captain (2003) ‘De blik van de tentoonsteller of de tentoongestelde?’ in: Museum-

visie, jaargang 27 nr. 2, 35.

- 4 Deze trofeeëngalerij is in concept.
- 5 Gerry van der Linden, Gert Oostindie, Remco Raben (2002) ‘De koloniale opstelling’. In: De Gids, jaargang 165 nr. 5/6, 415-455.
- 6 Zie: www.hetindischhuis.nl, www.ninsee.nl en www.imagineic.nl